

Andžej Bursa: NEIZABRANE PESME 81

Borivoje Adašević: KRAJSLEROVA BIBLIOTEKA 84

RED VOŽNJE

Radivoj Stanivuk: ZAPISI JEDNOG PUTNIKA 89

Miljenko Jergović

MAMA LEONE

Ovoga se moraš sjećati! rekao sam. *Čega se moram sjećati?* pitala je mama. *Ne govorim tebi, govorim sebi.* Ona me je držala za ruku, duboko frustrirana jer nije majka kao druge majke, a ni sin nije kao drugi sinovi, nego govori uglavnom nerazumljivo i preozbiljno za svoje godine. *Ne smiješ govoriti sa samim sobom. Možeš misliti, ali ne i govoriti, ako govoriš, na kraju ćeš poludjeti.* Očito je nervozna. Zato sam samo klimnuo glavom. Kad god je nervozna, klimnem glavom, da ne počne vikati, da se ne stane prepirati bez smisla i reda i da, u krajnjem slučaju, ne dobijem po labrnji. Riječ labrnja mi je odvratnija od svakog šamara. Kad bi mama rekla labrnja, već mi je bilo dosta. *Dobit ćeš po labrnji* zvučalo bi tako gadno da sam radije prešutio sve.

Išli smo tako, sve uz more, skoro do Zaostroga. Držala me je za ruku i nije puštala. Mislila je da ću nestati ako me pusti da slobodno hodam. Mama je bila kakve mame ne smiju biti. Nije se osjećala dovoljno mamom, pa je u strahu glumila. Zapravo, najviše se plašila da možda nisam odrasliji od nje, da nisam neki njezin minijaturni predak koji je greškom izišao iz njezina uterusa i želi je provjeravati u životu i stavljati pred mature kojima nije dorusla, pa je izigravala odraslost i nastojala me podcijeniti tim čudnim frazama o ludilu do kojeg dolazimo kad razgovaramo sami sa sobom.

Primjetio sam da šuti jer očekuje od mene da nešto kažem, pa da se za to nešto uhvati i počne raspetljivati slučaj. Prikovao sam jezik za nepce i disao tiše, da joj se iz disanja ne bi pričinile riječi. Šutio sam kao svemir. Ona nije izdržala: *Čega se moraš sjećati?*

Munjevito sam morao birati strategiju: ili da se pravim da ne razumijem njezino pitanje, ili da pokažem kako sve vrijeme mislim upravo o tome čega se moram sjećati. *Jednog sasvim određenog trenutka se moram sjećati, onog trenutka kad sam odjednom osjetio tri mirisa: miris mora, miris borovine i miris maslinova ulja.*

Stala je, pustila mi ruku, pogled joj je bio zaprepašten, ali bezopasan. Nasmiješila se i rekla je: *Ti si moj sin!* Pa me je čvrsto zagrlila i pitala: *ko je tebi mama, koga najviše voliš?*

To je već bilo glupo, pa se ne sjećam što se dalje događalo. Ne pamtim jesmo li otišli u Zaostrog, jesmo li tamo išli u slastičarnicu na kolače ili smo išli u gostionicu na *oru* koju sam ja kao na reklamama zvao *oratalismaribor*. Jesmo li sjedili unutra jer mama nije mogla pušiti na zraku ili smo sjedili vani jer nije bila toliko nervozna da bi morala pušiti, jesmo li se vratili istim putem, preko plaže, ili smo išli magistralom... Ništa, ništa, se ništa od svega toga ja više ne sjećam. Sve poslije pitanja *ko je tebi mama, koga najviše voliš* ja sam zaboravio i nikada se neću sjećati. Taj je dio moga života mrtav. Ubila ga je mama.

Petnaest godina kasnije, bilo mi je već dvadeset dvije, posvađao sam se u kampu na mrtvo ime s Natašom. *Tako si odvratan dok govoriš sa mnom!* rekla je pretvarajući lice u gađenje. Nitko prije ni poslije nje nije to znao učiniti, pretvoriti baš sa svim cijelo svoje lice, uključujući i uši, u gađenje. Meni bi se noge podsjele od užasa. Moja draga postajala je čudovište. Nije tada bila gadna i odvratna, niti se pretvarala u gnojni čir zbog kojega bih svaku dragu na svijetu ostavio. Njeno lice postajalo je gađenje, kao što u filmovima strave i užasa dijete postaje štakor. Obično bih je u tom trenutku uhvatio za rame, privukao bih je sebi, ona se otimala i otimajući se ponovo vraćala svoje staro obličje. Morala bi se nasmijati i vratiti se jer se Nataša uvijek vraćala.

Ali toga dana na Korčuli ja sam bio bijesan. Okrenuo sam se i počeo koračati. Već kod petog koraka nisam znao kamo idem, htio sam se zaustaviti, ali nisam mogao, nije bilo smisla u daljem koračanju, no kakva bi smisla imalo da stanem, i tako sam išao, išao, išao... I, naravno, bio povrijeđen jer Nataša nije pošla za mnom. Ostala je ispred šatora ili gdje je već bila. Nije mi spustila ruku na rame. To nikada nije učinila, niti će ikada učiniti. Želio sam je mrzeti zbog toga. Kada si na otoku koliko god bio bijesan i ne znao kamo ideš, na kraju ćeš doći do mora. Zaustavio sam se na nekim stijenama oštrim kao konačna odluka, ispred valova koji su bili jako uznemireni jer je pokraj otoka upravo prolazio veliki brod. Na brodu su se vidjeli mali ljudi koji nekome mašu. Osjetio sam se usamljenim jer nisu mahali meni. Ili sam se tako osjećao iz desetog razloga, ali dobro pamtim da sam se osjećao upravo tako i da sam tada osjetio tri mirisa: miris mora, miris borovine i miris maslinova ulja.

Bože dragi, što ja to sebi radim! rekao sam naglas ili sam samo pomislio, ne znam, jer sam već trčao natrag, preko stijena, pa kroz borovu šumu, pa kroz kamp, zapinjući preko konopaca i gazeći po tuđim ručnicima. Nataša više nije bila ispred šatora. Nije bila ni unutra. Trčao sam do česme. Ugledao sam je s desetak metara, i česmu i Natašu. Nataša je prala veliki okrugao paradajz. Neki su ljudi stajali iza nje. Nisam imao vremena za zaustavljanje. Nisam mogao ništa promijeniti. Ja sam trčao, dugo trčao, sad mi se čini da sam trčao satima, a najduže tih deset metara. Zapamtio sam svaki trenutak, svaku kap koja je zalijevala masnu površinu paradajza i njezine ruke, svaku koja je kapnula ispred njezinih stopala. Pred česmom je, kao i u svim kampovima na Jadranu, bilo blato. Nisam usporio ni preko blata. Prskao sam sebe, one ljude i nju koja se počela osvrtni. Trajalo je dugo, to prskanje i osvrtnje, ali se nije stigla okrenuti, nije stigla vidjeti tko to stiže, nije znala da sam to ja, da se bacam na nju, da padamo u blato, paradajz joj ispada iz ruku, da ispušta malen, kratak krik, da ležim iznad nje, da ležim na njoj i čvrsto je stežem.

Pusti me sad već! pazeći dobro da nijedna riječ, nijedan glas, ne zvuče grubo, nego da sve u tom trenutku, i tijelo, i kosa, i blatnjava odjeća, i disanje odaju nju koja želi da ostanem. Ja je nisam mogao pustiti jer mi se činilo da će nestati, kao što je nestalo sve ono, davno kod Zaostroga. Htio sam da šuti, da bude tu, besmrtna u tom trenutku i više nikad, u blatu pokraj česme, u kampu na Korčuli, pola metra od paradajza koji će ostati napušten i kojega se više nitko nikada neće sjećati. Paradajz je umro čim je ispao iz njezinih ruku.

Već sljedećeg trenutka, Bože blagi, prošlo je još pet godina. Nataša je bila u Beogradu, a ja sam bio u Sarajevu. Trajao je rat. Rat moga života, jedini koji pamtim i jedini u kojem ću, sva je prilika, i poginuti, iako sasvim živ, neokrznut, čitav, kao Ahil kojega čak ni u petu nije pogodilo. Nisu radili telefoni. Bio sam u Jevrejskoj opštini kod Drvenije mosta, oko mene su bili ljudi koji čekaju vezu, ispred mene radioamater s nekim čudnim aparatom, kao iz Drugog svjetskog rata. Iz aparata se čuo šum svih svjetskih mora i svih brodoloma. Odjednom sve to. A između valova probijao se glas. Glas je govorio: *Ona pita kako si?*

Obraćam se radioamateru: *Dobro sam, kako si ti?* Radio amater skoro proguta mikrofon: *Dobro je, kako je ona, ponavljam dobro je kako je ona, prijem.* I opet lomljiva starih brodova, grohot valova, užas mornara: *Ona je dobro, šta da mu pošalje?* Neugodno mi je što pedeset ljudi sluša moj razgovor. Naginjem se i na uho govorim radioamateru: *Pošalji mi novina i slanina!* On se nevidljivo stresa od daha u svome uhu i nastavlja: *Neka mu pošalje novina i slanina, ponavljam novina i slanina!* Jevrejska opština se glasno nasmijala, valjda zbog novina, a glas s one strane šumio je: *Misli na njega i moli ga da se čuva!* Došlo je vrijeme kad je razgovor morao biti završen. Ljudi su čekali na svoj red, a ja sam morao izgovoriti još jednu rečenicu, onu koja vrijedi više od svake šutnje i koja bi morala učiniti isto ono, mislio sam, što je učinio zagrljaj u korčulanskom blatu. Bio sam užasnut pred riječima, riječima, riječima što sam ih mogao reći, što ih nisam morao reći, što su se raspale kao pijesak iz razbijenog sata, kao živa na drvenome podu kemijskoga kabine, kao sitna smrt koja raste u meni, smrt paradajza pokraj česme, tad sam ga se sjetio, tog paradajza, a mislio sam da je umro, ne nije, pojavio se posljednji put, dok ispada iz njezinih ruku, vraća se meni, evo sad usred skoka u prazno jer s druge strane više nema nikoga, nema ni mene, ni kampa, ni Korčule, ni svađe, ni njezina lica pretvorena u gađenje, lijepo drago gađenje kojega više nema.... Nisam primakao usne muškome uhu, niti sam šaptao. Rekao sam glasno, kao da smo zbilja tu, u njezinoj dnevnoj sobi, sami jer je general otišao sa ženom na more: *Volim te najviše na svijetu!* Radioamater se okrenuo prema meni. Prvi put u životu vidio mi je lice. Otkako smo se sreli bio sam mu za leđima. I vjerojatno me više nikada neće vidjeti. *To ćeš reći sam,* šapnuo je, skinuo slušalice, a ja sam sjeo na njegovo mjesto. U slušalicama šum je bio još mnogo jači. Nisam znao kamo idu moje riječi, niti tko ih sluša, u kakvim se valovima gube i ima li igdje mirnoga mjesta s kojega se one mogu čuti čisto, onako čisto kako će još samo sada biti izgovorene: *Nataša, volim te najviše na svijetu!*

Jevrejska opština plakala je kao nakon dobre predstave. Plakali su svi, i muško i žensko. Jedna rečenica rasplakala je tolike ljude. Ta rečenica je, istina, bila važna, ali samo onome tko ju je tada izgovarao i njoj koja ju je čula, svi drugi komotno su mogli spavati toga trenutka ili čačkati nos, ili pucati iz pušaka, ili se moliti Bogu, ili izgovarati neke općenite istine i riječi koje mogu spasiti svijet, ali su ipak plakali, valjda zato što su se tada opraštali od svojih života jer ih je jela još jedna mala smrt. Nijedno od uplakanih lica danas ne pamtim.

Ne pamtim te važne trenutke, zaboravim čim kažem *ovoga se moraš sjećati.* Život bi bio dug kad bih se više sjećao. Zaboravio sam skoro sve. Osim ono kad trčim od obale do kampa ili ono kad pazim da mama ne kaže *labrnja.* Drugo je nestalo. Nestale stvari dijele se na one koje sam mogao sačuvati i one koje su se pre-

tvorile u niz mojih malih smrti. Te su smrti kao sive mrlje na nekoj davnoj geografskoj karti. Nitko ne zna što je tamo, ako nije još jedna Indija. Mogao sam sačuvati rečenicu *volim te najviše na svijetu*, ali nisam znao kako se to radi ili nisam želio znati da mi strah nije najbolji saveznik u životu. Nataša je još neko vrijeme bila u Beogradu, a onda je otišla u Kanadu jer se ja više nikada nisam javio. Pokušavao sam u novim okolnostima govoriti *volim te najviše na svijetu* i osjećao sam se obično kao radioamater koji prevodi riječi preko voda i mora, pa svako ja postaje on, a svako ti postaje ona. Ili tako nekako. U svakom slučaju, nitko više nije plaka.

Maloprije, uključim radio, bog te pita koja stanica, ali naša svakako nije, kad ono svira pjesma Mama Leone. Opet sam se sjetio mirisa mora, mirisa borovine i mirisa maslinova ulja u isto vrijeme. I svega što je iz mirisa nastalo. Ne znam kakve veze ima ta pjesma, ali sigurno ima jer dolazi iz nečega što sam zaboravio, iz neke od onih malih smrti. Tu Mamu Leone trebalo bi negdje smjestiti, ali ne znam gdje i kako jer u ovome što pričam nema više mjesta. Nije ga nikada ni bilo. Moja mama u međuvremenu je postala prava, odrasla mama, a ja sam sada već njezin sin. Nikako predak. Više ne govori *labrnja*, ali nekad to tako zvuči.

Miljenko Jergović (1966.) rođen u Sarajevu, gde je diplomirao filozofiju i sociologiju. Živi u Zagrebu, radi kao novinar. Objavio knjige poezije Opservatorija Varšava (1988), Uči li noćas netko u ovom gradu japanski (1992), Himmel Comande (1993), Preko zaleđenog mosta (1996), knjige priča Sarajevski Marlboro (1994), Karvani (1995), Mama Leone (1999), knjigu eseja Nacibonton (1998), Historijska čitanka (2000), te dramu Kažeš andeo (2000). Najprevođeniji savremeni hrvatski pisac, dobitnik više nagrada: Ksaver Šandor Gjalski, Mirovna nagrada Erich-Maria Remarque itd.

Zoran Ferić

MIŠOLOVKA WALTA DISNEYA

1.

Poslije smrti tog velikana crtanog filma, miljenika mnogih generacija, na jednoj javnoj dražbi u Santa Monici prodana je s još nekim stvarima iz njegove vile i zagonetna metalna spravica. Donijeli su je na baršunastom jastučiću kao dijademu, a voditelj aukcije napisao je na oglasnu ploču:

WALT DISNEY'S MOUSE TRAP

Nalikovala je smanjenoj kruni ruskih careva. Bila je spletena od bakrenih žica tvoreći kavez koji je na vrhu imao otvor dovoljno velik da se provuče miš. Prodana je kolekcionarima iz Seattlea za 20.000 dolara.

U vezi te mišolovke zapanjujuća je činjenica što uopće nije nalikovala sličnim spravama iz crtanih filmova. Spravama koje se sastoje od drvene pločice i mehanizma s metalnom kopčom čija je svrha udariti miša po glavi. Ovo je bila puno okrutnija naprava. Miš se privučen komadićem sira uvlačio u sićušan kavez (otvor je bio napravljen tako da se može ući, ali ne i izaći) i najčešće ostajao tamo do smrti. Nije bilo udarca po glavi, šoka, trenutačne smrti. Ostalo je samo skapavanje, uzaludan sukob sjekutića i metalnog kaveza, užas polaganog odlaska. Upravo sam o tome razmišljao, u proljeće 1966. godine, kada je stric moga oca došao iz Amerike da ovdje provede ljetne mjeseci. Nikako se nisam mogao pomiriti s tim da Walta Disneya više nema, da su prodali njegovu mišolovku, da sve što je bilo njegovo, sada pripada drugima.

Nakon opsežnih priprema za doček, što su ih poduzele moja majka i jedna od tetaka, stric moga oca banuo je u kuću i odmah svojom pojavom uzbudio duhove. Na našem pragu pojavio se u odijelu dvorednog kopčanja, boje svijetloga pijeska, i sa sniježnobijelim rupčićem u gornjem delu džepića sakoa. Rekao je nešto što je zvučalo kao:

– Majgudboj! – i potapšao me po obrazu. Ponudili su ga rakijom u znak dobrodošlice i on se bogme prihvatio. Uхватivši pravi trenutak, između treće i četvrte šljivovice, upitao sam:

– Je li istina da je Walt Disney umro?

– Ne obazirite se na njega striko – rekla je moja majka – opsjednut je tim Disneyem.

– Well – kazao je stric – mali ima pravo znati, Pitanje na mjestu.

– Uzmite za početak kolačiće – rekla je moja majka – juha će svaki čas.

– Pustite juhu – rekao je stric moga oca – mali je postavio dobro pitanje.